

Кыргыз тили жана адабияты (кыргыз класс). 1-күн.

- 1. Ырды көркөм окугула.**
- 2. Ырдын темасын жана көркөм идеясын аныктагыла.**
- 3. Ырдын формасына жана мазмунуна талдоо жүргүзгүлө.**

Эскертүү: Автордун орфографиясы, пунктуациясы жана стилистикасы сакталды.

Кышкы кеч

Из, жыты жок тегеректе эч кимдин,
Ит да, куш да жай-жайына тарады.
Кар боройлоп, каш карайып, кеч кирди,
Калмурат, бас! Бас, үйгө кир, карагым.

Жазган элем жаркын, куттуу жылдарда,
Жашоо кызык, күн жайкы бир ысыкта.
Мен карайын кагаздарга, ырларга,
Сен кечээки сабагыңды бышыкта.

Жарыштырып уйкаштуусун, агын да,
Шул шам асты, шул үстөлдүн четинде,
Жазган элем жалындуураак чагымда,
Жарыгым, сен бешиктеги кезинде.

Алаксыба, улам тышты караба,
Ана, турат коюндашып түн менен
Кардан ийлеп өзүн курган калаа да,
Кар кишиң да, кар экенин билбеген.

(Сагын Акматбекова)

Ырды талдап берүү

Тема – философиялык.

Көркөм идея – лирикалык каармандын небересине болгон мээрим жана жазылган ырларынын кайсы учурда жазылганын эскерүүсү. Мында кыш акындын көңүл абалын чагылдырган символ катары колдонулган. “Жайкы ысык”, “жаркын, куттуу жылдар” лирикалык каармандын жаштыгын, ал эми “кар боройлогон кеч” улгайып калган курактын картинасын берет.

Формасы

Төрт саптан турган ыр.

Силлабикалык ыр түзүлүшүндө: 11 муундан турат.

Уйкаштык

1. Бул ыр кайчы уйкаштык менен түзүлгөн.
2. Уйкашкан сөздөрдүн саптын кайсы жеринде орун алышына карай – аяккы уйкаштык, себеби аяккы сөздөр уйкашкан.
3. Уйкаштыкты түзгөн тыбыштардын сөздөгү катышына карай – толук эмес уйкаштык, себеби акыркы муундар гана уйкашат.

Мазмуну

Акын толугу менен адабий лексиканы колдонгон. “Ит да, куш да” деген салыштыруу сөздүн түз маанисиндеги алар тууралуу гана маалыматты бербейт. Негизинен, элдин үйгө тараганы, көчөдө эч кимдин калбай калганы айтылып жатат. “Жарыштырып уйкаштуусун, агын да” деген сап аркылуу акын өзүнүн ырларынын уйкашып-уйкашпагандыгы тууралуу маалымат берет. “Шул шам асты, шул үстөлдүн четинде” деген саптардагы “ушул” деген сөздүн кайталанып эки ирет учурашы ойду тереңдетет. “Жарыгым” – метафора. Бул сөз элде айтылып келаткан көндүм кайрылуу болсо дагы, акын небересинен келечектин жарыгын көрөт. Дүйнө – табышмак. Эшиктеги кар киши сыяктуу өзүбүздүн ким экендигибизди аягына чейин аңдап биле албайбыз.

Көркөм окууну баалоо критерийлери
(кыргыз класстары үчүн)

Максималдуу балл – 20.

Эскертүүлөр:

1. Тапшырманы аткаруу маалында монотондуу (бир калыптагы) көркөм окуу орун алса, төмөн балл же нөл менен бааланат.
2. Чыгарманы сахналаштыруу, аны айтууда атайын кийимдерди кийүү ж.б.у.с. ТАЛАП КЫЛЫНБАЙТ жана БААЛАНБАЙТ, анткени бул негизги талаптарга туура келбейт. Эң негизгиси окуучу авторду, анын чыгармасынын маанисин, автордун позициясын, ал позицияны туюндурууда колдонгон ыкмаларын түшүнүшү керек. Көркөм окулган текстти талдоо ушул өңүттө болуусу абзел.

Пункт № / Критерийлер	Көрсөткүчтөр (индикаторлор)	Балл
1. Окуу жана кеп техникасы	1. Авторду жана чыгарманы атайт – 1 балл. 2. Толук текстти көркөм окуп берет – 3 балл. 3. Сөздөрдү жана айтымдарды (сөз айкаштарын, фразеологизмдерди, сүйлөмдөрдү) туура айтат – 1 балл.	5 балл
2. Кеп логикасы	Бүткүл текстте логикалуу тынымдар менен басымдарды сактайт – 2 балл.	2 балл
3. Эмоционалдуу-образдуу көркөмдүүлүк	1. Автордун сезимдерин, каармандын санааларын жалпысынан берет: сүйүнсө – сүйүнөт; таң калса – таң калат ж.б.у.с. – 1 балл. 2. Ымдоо-жамдоолор тексттин мазмунуна шайкеш келет – 1 балл.	2 балл
4. Чыгарманы талдап берүү	1. Ырдын темасын жана көркөм идеясын аныктайт – 2 балл. 2. Ырдын формасына жана мазмунуна талдоо жүргүзөт: а) ырдын түзүлүшүн аныктайт – 2 балл; б) бул чыгармадагы көркөм кептин өзгөчөлүктөрүн (сүрөттөө-туюндуруу каражаттары, деталдары ж.б.у.с.) аныктайт, теориялык-адабий түшүнүктөрдү колдонот – 2 балл. 3. Кептин тууралыгын көрсөтөт (кыргыз адабий тилинин орфоэпия, акцентология, сөз жасоо, морфология, синтаксис, кеп нормаларын сактоо) – 2 балл. 4. Калыстар тобунун берген суроолоруна мазмундуу жооп берет – 3 балл.	11 балл
	Бардыгы	20 балл

Кыргыз тили жана адабияты (кыргыз класс). 1-күн.

- 1. Ырды көркөм окугула.**
- 2. Ырдын темасын жана көркөм идеясын аныктагыла.**
- 3. Ырдын формасына жана мазмунуна талдоо жүргүзгүлө.**

Эскертүү: Автордун орфографиясы, пунктуациясы жана стилистикасы сакталды.

Каалгып ак булуттар көчөсүңөр,
Канча бир жерлер басып өтөсүңөр.
Түрүлүп түгөнбөгөн сапар тартып,
Түнөргөн тоо башына түнөйсүңөр.
Кайчы өткөн тагдыр менен жолго чыгып,
Силерди, ак булуттар, жолдош кылып,
Мен келип алтын кумдуу көл жээгине,
Олтурам эскерүүдөн ичтен сызып.
Сезгендей айрылаарды коркоор элем,
Өчөшүп бизди өксүткөн жаңылууга,
Өмүрдүн өрүн көздөй жалгыз келем.
Кайгынын каран түнүн жарык кылаар,
Каралдым, жашоодо көп жакшылык бар.
Сен азыр эмнени ойлоп турдуң экен,
Айдалып баратканда ак булуттар.

(Омор Султанов)

Ырды талдап берүү

Тема – философиялык.

Көркөм идея – лирикалык каармандын махабат өксүгүнөн улам ичинде бук болгон арманы, кусалыгы.

Формасы

15 саптуу ыр.

Силлабикалык ыр түзүлүшүндө: 11 муундан турат.

Уйкаштык

1. Бул ыр уйкаштыктын ар кандай түрлөрү аркылуу түзүлгөн. Айталы, биринчи 8 сап жана эң аягындагы 4 сап аксак уйкаш аркылуу түзүлсө, 9-12-саптарда кайчы уйкаштык орун алган, бирок бир куплет катары биз карап жаткан ал төрт саптын биринчи жана экинчиси уйкашып, төртүнчү саптын тыбыштык жактан жогорку саптарга уйкаштыгы чабал келет. Башка жагынан алганда, ырдагы башкы 8 сап жана акыркы 4 сап ич ара байланышта болуп, ортодогу оромо уйкаштыкта түзүлгөнүгөн 3 сап (Сезгендей айрылаарды коркоор элем / Өчөшүп бизди өксүткөн жаңылууга / Өмүрдүн өрүн көздөй жалгыз келем) бири-бири менен бүтүндүктү түзүп, бүткөн ойду билдирип турат.
2. Уйкашкан сөздөрдүн саптын кайсы жеринде орун алышына карай – аяккы уйкаштык, себеби аяккы сөздөр уйкашкан.
3. Уйкаштыкты түзгөн тыбыштардын сөздөгү катышына карай – толук эмес уйкаштык, себеби акыркы муундар гана уйкашат.

Мазмуну

Акын толугу менен адабий лексиканы колдонгон. Ак булуттарды өзү жана алыстагы кымбат адамы үчүн жалпы нерсе катары карайт. Өзүнүн көңүлүнө аралжыны табияттан (бул мисалда булуттан) издейт.

Көркөм окууну баалоо критерийлери
(кыргыз класстары үчүн)

Максималдуу балл – 20.

Эскертүүлөр:

1. Тапшырманы аткаруу маалында монотондуу (бир калыптагы) көркөм окуу орун алса, төмөн балл же нөл менен бааланат.
2. Чыгарманы сахналаштыруу, аны айтууда атайын кийимдерди кийүү ж.б.у.с. ТАЛАП КЫЛЫНБАЙТ жана БААЛАНБАЙТ, анткени бул негизги талаптарга туура келбейт. Эң негизгиси окуучу авторду, анын чыгармасынын маанисин, автордун позициясын, ал позицияны туюндурууда колдонгон ыкмаларын түшүнүшү керек. Көркөм окулган текстти талдоо ушул өңүттө болуусу абзел.

Пункт № / Критерийлер	Көрсөткүчтөр (индикаторлор)	Балл
1. Окуу жана кеп техникасы	1. Авторду жана чыгарманы атайт – 1 балл. 2. Толук текстти көркөм окуп берет – 3 балл. 3. Сөздөрдү жана айтымдарды (сөз айкаштарын, фразеологизмдерди, сүйлөмдөрдү) туура айтат – 1 балл.	5 балл
2. Кеп логикасы	Бүткүл текстте логикалуу тынымдар менен басымдарды сактайт – 2 балл.	2 балл
3. Эмоционалдуу-образдуу көркөмдүүлүк	1. Автордун сезимдерин, каармандын санааларын жалпысынан берет: сүйүнсө – сүйүнөт; таң калса – таң калат ж.б.у.с. – 1 балл. 2. Ымдоо-жамдоолор тексттин мазмунуна шайкеш келет – 1 балл.	2 балл
4. Чыгарманы талдап берүү	1. Ырдын темасын жана көркөм идеясын аныктайт – 2 балл. 2. Ырдын формасына жана мазмунуна талдоо жүргүзөт: а) ырдын түзүлүшүн аныктайт – 2 балл; б) бул чыгармадагы көркөм кептин өзгөчөлүктөрүн (сүрөттөө-туюндуруу каражаттары, деталдары ж.б.у.с.) аныктайт, теориялык-адабий түшүнүктөрдү колдонот – 2 балл. 3. Кептин тууралыгын көрсөтөт (кыргыз адабий тилинин орфоэпия, акцентология, сөз жасоо, морфология, синтаксис, кеп нормаларын сактоо) – 2 балл. 4. Калыстар тобунун берген суроолоруна мазмундуу жооп берет – 3 балл.	11 балл
	Бардыгы	20 балл

Кыргыз тили жана адабияты (кыргыз класс). 1-күн.

- 1. Ырды көркөм окугула.**
- 2. Ырдын темасын жана көркөм идеясын аныктагыла.**
- 3. Ырдын формасына жана мазмунуна талдоо жүргүзгүлө.**

Эскертүү: Автордун орфографиясы, пунктуациясы жана стилистикасы сакталды.

Булактан барып суу алсам,
Эстеймин күткөн кезиңди.
Санааңа бизди ала жүр,
Сагынып жүрөм өзүңдү.

Жоргоңдө чидер күмүштөн,
Жол алба аны суутпай.
Жолугаар кезди эстей жүр,
Жол карап жүрөм унутпай.

Алчалуу бактын шагына,
Ай сайын булбул түнөсүн.
Артыкча туулган кымбатым,
Алыстап кайда жүрөсүң?

Гүлдөгөн жийде шагына,
Күн сайын булбул түнөсүн.
Кыялы жакшы кымбатым,
Көрүнбөй кайда жүрөсүң?

(Роза Карагулова)

Ырды талдап берүү

Тема – сүйүү, махабат.

Көркөм идея – лирикалык каарман өзүнүн илгерки узап кеткен жаштыгына кайрылып, ошондогу кымбат адамына суроо салып жатат. Ал үчүн унутулгус болгон махабаты өткөндүн гана нерсеси эмес, тагыраак айтканда, ал экөө кайрадан жолугарына үмүттөнөт.

Формасы

Төрт саптан турган ыр.

Силлабикалык ыр түзүлүшүндө: 8 муундан турат.

Уйкаштык

1. Бул ыр аттама уйкаштык менен түзүлгөн.
2. Уйкашкан сөздөрдүн саптын кайсы жеринде орун алышына карай – аяккы уйкаштык, себеби аяккы сөздөр уйкашкан.
3. Уйкаштыкты түзгөн тыбыштардын сөздөгү катышына карай – толук эмес уйкаштык, себеби акыркы муундар гана уйкашат.

Мазмуну

Акын толугу менен адабий лексиканы, айрым учурда көөнө сөздөрдү (“чидер”) колдонгон. Өзүнүн ыргагы, ритмикасы, угулушу жагынан элдик ырларды эске салат. Экинчи, үчүнчү куплеттерде саптар бир тыбыш менен башталып, аллитерация орун алган. Акыркы эки куплетте кымбат адамына эбилип-төгүлгөн лирикалык каарман өзүнүн көңүл абалындагы нерсени бир эле кайрыкты, окшош салыштырууларды кайталоо менен тереңдетип, таасирдүү берет. Ушул эле нерсени биринчи эки куплетке карата дагы айтууга болот. Сап аягында суроо белгисинин (?) колдонулушу дагы, адатта, лирикалык каармандын дүйнөсүн ого бетер тереңдетип көрсөтө турган көрсөткүч. Кыргыз ырларындагы сөздү алыстан баштап, кыйытып айткан өзгөчөлүк ырда айкын байкалат. Мында булак, жорго – ошол максаттагы образдар. Чидер, башкача айтканда, тушамыштын күмүштөн экенин, “жолго жоргонду суутуп анан чык” дегенди айтуу дагы лирикалык каармандын кымбат адамына карата мээриминин, тынчсыздануусунун бир кырын көрсөтөт.

Көркөм окууну баалоо критерийлери
(кыргыз класстары үчүн)

Максималдуу балл – 20.

Эскертүүлөр:

1. Тапшырманы аткаруу маалында монотондуу (бир калыптагы) көркөм окуу орун алса, төмөн балл же нөл менен бааланат.
2. Чыгарманы сахналаштыруу, аны айтууда атайын кийимдерди кийүү ж.б.у.с. ТАЛАП КЫЛЫНБАЙТ жана БААЛАНБАЙТ, анткени бул негизги талаптарга туура келбейт. Эң негизгиси окуучу авторду, анын чыгармасынын маанисин, автордун позициясын, ал позицияны туюндурууда колдонгон ыкмаларын түшүнүшү керек. Көркөм окулган текстти талдоо ушул өңүттө болуусу абзел.

Пункт № / Критерийлер	Көрсөткүчтөр (индикаторлор)	Балл
1. Окуу жана кеп техникасы	1. Авторду жана чыгарманы атайт – 1 балл. 2. Толук текстти көркөм окуп берет – 3 балл. 3. Сөздөрдү жана айтымдарды (сөз айкаштарын, фразеологизмдерди, сүйлөмдөрдү) туура айтат – 1 балл.	5 балл
2. Кеп логикасы	Бүткүл текстте логикалуу тынымдар менен басымдарды сактайт – 2 балл.	2 балл
3. Эмоционалдуу-образдуу көркөмдүүлүк	1. Автордун сезимдерин, каармандын санааларын жалпысынан берет: сүйүнсө – сүйүнөт; таң калса – таң калат ж.б.у.с. – 1 балл. 2. Ымдоо-жамдоолор тексттин мазмунуна шайкеш келет – 1 балл.	2 балл
4. Чыгарманы талдап берүү	1. Ырдын темасын жана көркөм идеясын аныктайт – 2 балл. 2. Ырдын формасына жана мазмунуна талдоо жүргүзөт: а) ырдын түзүлүшүн аныктайт – 2 балл; б) бул чыгармадагы көркөм кептин өзгөчөлүктөрүн (сүрөттөө-туюндуруу каражаттары, деталдары ж.б.у.с.) аныктайт, теориялык-адабий түшүнүктөрдү колдонот – 2 балл. 3. Кептин тууралыгын көрсөтөт (кыргыз адабий тилинин орфоэпия, акцентология, сөз жасоо, морфология, синтаксис, кеп нормаларын сактоо) – 2 балл. 4. Калыстар тобунун берген суроолоруна мазмундуу жооп берет – 3 балл.	11 балл
	Бардыгы	20 балл